

Vakıf Üniversitelerinde Ücretler

Tolga YURET
tyuret@gmail.com

Tuition at Foundation Universities

Abstract

The period between 2003 and 2011 has been a fortunate time interval for the Turkish economy. During this time there has been a stable economic growth. This has increased the ability of families to pay tuition fee. However, this increase did not affect the tuition fees for foundation universities. The tuition fees followed an inverted U trend and finally ended up below the 2003 levels. In this essay, we study the reasons of why the the tuition has followed this path. The capacity increase, the decrease in the number of students who is eligible for undergraduate education, increase in the wages of state university professors, the location of the universities and the educational type of the faculties are the factors that influence the tuition fees. The inverted U trend that we observe in tuition fees is also observed in the student quality. In 2005, all the faculties could fill up their capacities, however below fifty percent of the faculties could fill up their capacities in 2011. We analyze the connection between the decreasing tuition and the decreasing quality and provide policy suggestions to solve the quality problem.

Keywords : Tuition Fees, Economics of Higher Education, Economics of Foundations.

JEL Classification Codes : I22, I23, L31.

Özet

2003–2011 yılları arası Türkiye ekonomisi için şanslı bir dönem olmuş, istikrarlı bir ekonomik büyüme sağlanmıştır. Bunun sonucunda ailelerin eğitim ücreti ödeme kabiliyetleri artmıştır. Ancak bu artış vakıf üniversitelerinin eğitim ücretlerine yansımamıştır. Ücretler ters U şeklinde bir eğilim izledikten sonra 2003 seviyesinin altına düşmüştür. Bu makalede bu ücret hareketinin nedenlerini inceledik. Artan kontenjanlar, azalan lisans barajını aşan öğrenci sayısı, artan devlet üniversitesi öğretim üyesi maaşları, üniversitelerin kuruldukları yerler ve fakültelerin ne öğrettikleri gibi faktörlerin ücretlere etkilerini gösterdik. Ücretlerde gözlemlediğimiz ters U eğilimi öğrenci kalitesinde de yaşanmış, 2005 yılında tüm fakülteler kapasitelerini doldurabilirken 2011 yılında fakültelerin yarısından fazlası kapasitelerini dolduramamıştır. Düşen ücretleri, düşen kaliteyle ilişkilendirdikten sonra kalite arttırımı için yapılması gerekenleri tartıştık.

Anahtar Sözcükler : Eğitim Ücretleri, Yükseköğretim Ekonomisi, Vakıf Kuruluşlarının Ekonomisi.

Tolga YURET

1. Giriş

Türkiye'deki özel üniversitelerin vakıf olması zorunludur. Vakıflar kar gayesi gütmeyen kurumlardır. Kar gayesi gütmeyen bir kurum ile kar amaçlı bir kurum arasındaki benzerlikler ve farklar Rose-Ackerman (1996) tarafından incelenmiştir. Bu makalede kar gayesi gütmeyen kurumun kar amaçlı bir kurumdan farkının kar yapamaması değil, yaptığı karı dağıtamaması olduğunun altı çizilmiştir. Bir başka deyişle, bu kurumlar giderlerinin üzerinde gelire sahip olabiliyorlar ancak sahipleri bu karları kanuni yollardan¹ üzerlerine alamıyorlar. Bu dağıtamama özelliğinin iki faydası belirtilmiş. Birincisi, bağışlar kurumda kalacağı için bağışlanan paranın kurum sahiplerinin özel çıkarlarına değil de kurumun kuruluş amaçları doğrultusunda harcanma ihtimali artıyor. Bu güvenceyle yapılan bağış miktarı artıyor. İkincisi, kalitenin kolay gözlemlenemediği ürünlerde, maliyetten kısım kaliteyi düşürmek suretiyle toplanan karı dağıtımayacakları için kurumların yüksek kaliteyle ürün üretme ihtimali artıyor. Bu sebeple kar gayesi gütmeyen kurumların ürettiği ürün kaliteli olduğu inancıyla daha kolay müşteri bulabiliyor.

Hem kolay bağış alabilmesi hem de güven telkin etmesi sebebiyle dünyada pek çok hastane, okul ve yardım kuruluşu vakıf kuruluşu olmayı tercih etmişlerdir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinde (ABD) hemen hemen tüm üniversiteler bir mecburiyetleri olmamasına karşın vakıf üniversitesi olmayı tercih etmişlerdir. Winston ve Yen (1995)'e göre bu sayede öğrenim ücretlerinin çok daha üzerinde bir harcama yaparak öğrenim hizmeti vermektedirler. Aradaki fark ise yapılan bağışlar, devlet teşvikleri ve vakfın geçmişte aldığı bağışlardan oluşan sermayesinin getirileriyle kapanmaktadır.

Bizim ülkemizde ise üniversitelerin vakıf üniversitesi olması dışında kanunen başka bir seçeneği bulunmuyor. Bunun sebebi 1970'lerde yaşanmış başarısız kar amaçlı üniversite deneyimi olabilir. Üniversitelerin vakıf olmalarına karşın bu kurumlara verilen devlet teşviği oldukça düşük seviyededir. Kanunen vakıf üniversitelere verilen öğrenci başına destek devlet üniversitesindeki bir öğrencinin maliyetinin 1/3'ünü aşamaz. Yüksek Öğretim Kurumunun (YÖK) vakıf üniversiteleri için hazırladığı rapora göre 2005 senesinde 15 üniversite teşvikten hiç yararlanamamış, kalan 10 tanesi için de teşvikler gelirlerinin yüzde 0,9 ile 3,6 arasında olmuştur (YÖK 2007a). Ayrıca bu raporda kurucuların yaptıkları dışındaki bağışlara hiç değinilmemiştir. ABD'de mezunların okullarına yaptıkları bağışlar önemli miktarlardadır. Bunun sebebi hem mezun olunan bir okula olan minnet duygusu hem de mezun çocuklarına pozitif ayrımcılık yapıldığı için çocuğunu bağışlar sayesinde daha iyi bir yerde okutma isteğidir (Bowen ve Bok 1998). Okul ile mezun ilişkisi olmayanlar da okula topluma hizmetlerinden ötürü bağış

---

¹ Winston (1999) bazı kar amacı gütmeyen kurum sahiplerinin dolaylı yollardan üzerlerine geçirebildiklerini söylüyor. Örneğin kendine yüksek maaş bağlatmak ya da kuruma piyasa fiyatının üzerinde mal satmak gibi.

yapmaktadırlar. Bizde bu tip bağışların az olmasının değişik sebepleri var. Çoğu üniversite ya kurucu adıyla ya da kurucunun sahip olduğu diğer bir kar amaçlı kurum adıyla anılmaktadır. Durum böyle olunca da kurucu dışındaki insanların bağış yaparak bu kurumu sahiplenme istekleri azalmaktadır. Ayrıca mezun sayısının az olması ve mezun çocuklarına pozitif ayırmacılığın henüz başlamamış olması da bağış yapılmamasının başlıca sebeplerindendir. Bu üniversitelerin topluma hizmetlerinin yadrganamaz olmasına rağmen Türkiye’de sık sık vakıf yolsuzluklarının saptanması da bağışların amacı dışında harcanyor olması endişesinin artmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de vakıf üniversiteleri hem bağış olarak hem de devlet teşviği açısından oldukça fakir bir durumda olduğunu belirttik. YÖK’ün hazırladığı bir diğer rapora göre kurucuların bağış sermayelerinin seviyesi de bu eksikliği azaltabilecek düzeyde değildir (2007b). Bu rapora göre çoğu vakıf üniversitesi eğitim ücretine destek olup daha kaliteli bir eğitim yaptırabilme gücüne sahip değildirler. Raporda yer alan 24 üniversitenin sekizi kar yapar durumdadır. Kalan üniversitelerin beş tanesi de yatırım harcamaları hariç kar yapar durumdadır. Bugün baktığımızda vakıf üniversitelerinin altın çağı diyebileceğimiz 2005 yılında, kurucu sermayesi katkısının hem yatırımlara yettiği hem de öğrenim ücretlerini desteklediği üniversite sayısı ise sadece 11’dir. Bu raporda yer alan vakıf üniversitelerimizin eğitim hâsılatı/toplam harcama oranlarını Winston ve Yen (1995)’in tüm ABD özel üniversiteleri için yaptıkları çalışmayla karşılaştırdık. Bu oran üniversitelerimizin yarısından fazlası için ABD’deki özel üniversitelerin yüzde doksanından daha yüksektir.

Vakıf üniversitelerinin arasındaki rekabetin sonuçlarını kestirmek kolay değildir. İlk bakışta rekabetin fiyatları azaltacağını düşünebiliriz. Ama kalitenin önemli olduğu eğitim hizmetinde artan rekabete karşı üniversiteler kaliteyi arttırıp fiyatı yükseltmekle de yanıt verebilirler. Hoxby (1997) makalesinde ucuzlaşan ulaşım hizmetlerinin ABD üniversiteleri arasındaki rekabeti arttırdığını bunun da eğitim ücretlerini kalite rekabeti sebebiyle arttırdığını göstermiştir. Bu tezi destekleyen bir başka makalede de Hoxby (2009) artan talep karşısında üniversitelerin kontenjanlarının aynı oranda arttırmadıklarını, dolayısıyla öğrenci seçiminde daha da titiz olduklarını göstermiştir.

Biz bu makalede rekabetin son senelerde daha da arttığı vakıf üniversitelerindeki eğitim ücretlerindeki değişimi inceleyeceğiz. Reel ücretler 2003–2011 yılları arasında ters U şeklinde bir gelişim göstermiştir. 2011 yılında reel ücretler 2003 yılının gerisine düşmüştür. Ücretlerin azalıp artması başlı başına kalite için birşey göstermiyor. Elbette ki artan rekabet verimliliği arttırabilir bu da hem kalite artışı hem de ücret azalışını sağlayabilir. Ancak öğrenci kalitesini doluluk oranıyla ölçtüğümüzde bunun doğru olmadığını görüyoruz. Ne yazık ki kalitede de ters U şeklinde bir gelişim söz konusudur. 2005 yılında fakültelerin hepsi kontenjanlarını doldurabiliyorken, 2011 senesinde bu oran yarıdan aza gerilemiştir.

İkinci bölümde 2003–2011 yıllarında üniversitelerimizin yaşadığı gelişimlerden bahsedeceğiz. Bu dönemde kişi başı gelir artmış dolayısıyla ailelerin ödeme gücü fazlalaşmıştır. Buna karşın vakıf üniversitelerinin kapasitesi üç kat artmıştır. Bursluluk oranları artmış ancak tam burslulukta önemli bir değişiklik olmamıştır. Bu da bize bursların fiyat ayrımcılığı rolünü hatırlatmaktadır. Bu dönemde iktisadi ve idari bilimler ve iletişim fakültelerinin kontenjanları görece azalmış, sağlık bilimleri ve mühendislik bölümleri kontenjanları görece artmıştır. Üniversite giriş sınavında sık sık değişiklik olmuş ve özellikle 2006 yılında lisans eğitimi için gerekli olan barajı geçen öğrenci sayısı yaklaşık dörtte birine düşmüştür. Vakıf üniversitelerinin ana maliyetlerinden biri olan öğretim üyesi ihtiyacını sağladığı devlet üniversitelerindeki reel maaşlar da bu dönemde önemli ölçüde artmıştır.

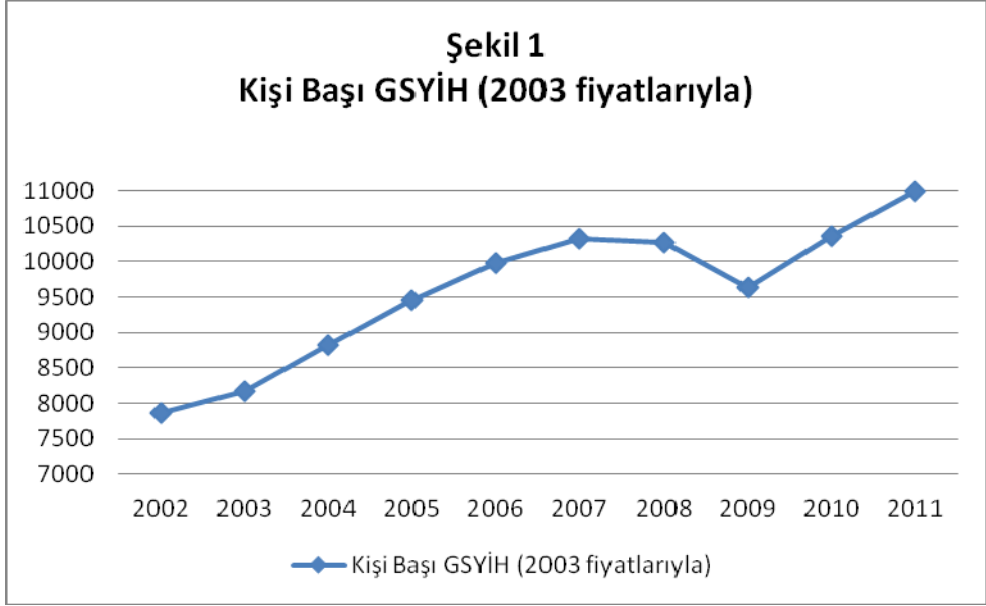
Üçüncü bölümde ise ücretleri etkileyen faktörleri çoklu regresyon yöntemiyle inceleyeceğiz. Bu piyasanın halen regule ediliyor olması gerçek arz fonksiyonunu gözlemlemizi engelliyor. Kontenjanını dolduran bölümler için de talebi gözlemleyemiyoruz. Bu yüzden bu piyasa için hiçbir şekilde arz ve talep fonksiyonlarını ayıramadık. Dolayısıyla esneklikleri gözlemleyemedik. Ancak denge ücretleri gözlemlediğimiz için bu ücretlerin talep ve arzı etkileyen faktörlerle ne kadar değiştirdiğini bulabildik. Bu analize göre kaliteyi arttıran tam bursluluk oranının artması gibi faktörler üniversitelerin bursuz öğrencilerden aldıkları ücretleri arttırmasını sağlamıştır. Ancak burslu öğrenciler de hesaba katıldığında, öğrenci başına elde edilen ücrette bir düşüşe neden olmuştur.

Dördüncü ve son bölümümüzde ise kalitenin arttırılması için gerekli tedbirleri ele alacağız. Üniversitelerin zayıf finansal yapısı dolayısıyla öğrenci seçiminde hassas davranmamaktadırlar. Bunu engellemek için tedbirler sunduk. Kontenjanlarını dolduran üniversitelere teşvik verilmesi, ortak politika belirlemeleri için rekabet yasalarında esneklik sağlanması gibi tedbirleri bu son bölümde tartışacağız.

2. Vakıf Üniversitelerinin Gelişimi: 2003–2011

Türkiye’de uzun soluklu eğitim kredisi daha emekleme evresindedir. Dolayısıyla vakıf üniversitesine gitmek isteyen öğrenciler genelde ailelerinden yardım almaktadırlar. Aileler çocuklarını yatırım için ya da sırf birşeyler öğrensinler diye vakıf üniversitelerine gönderiyor olabilirler. Yatırım için gönderiliyor dahi olsalar, maliyetin dört beş senede ödendiği, geri dönüşün bundan sonra geldiğini düşünürsek vakıf ücretlerini ödeme gücünün ailelerin gelirleriyle sınırlı olduğunu görebiliriz. Sırf birşeyler öğrensin diye çocuklarını vakıf üniversitesine gönderen aileler için de bu lüks bir tüketim hizmetidir. Hem yatırım hem de tüketim hizmeti için olsun ailelerin önünü görmesi ve gelirlerin yüksek olması vakıf üniversitelerine gönderilen öğrenci talebi için elzem unsurlardır.

Hem vakıf üniversiteleri için hem de çocuklarını göndermek isteyen aileler için 2003–2011 arası oldukça şanslı bir dönem olmuştur. Bu dönemde hem gelirler artmış hem de görece bir istikrara erişilmiştir. Şekil: 1’de 2003–2011 yılları arasında kişi başı GSYİH 2003 yılı baz alınarak verilmiştir. Buna göre 2003 yılında sekiz bin liranın altında olan gelir, 2011 yılında on bir bin lira seviyesine çıkmıştır. Gelirler 2008–2009 yıllarını istisna olarak alırsak istikrarlı bir şekilde artmıştır.

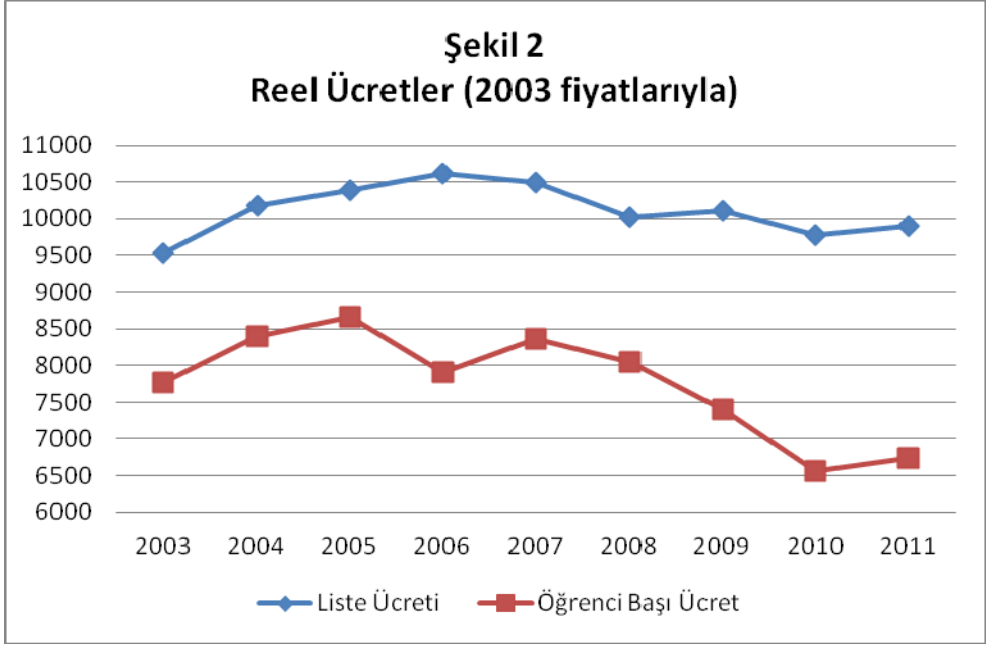

Kaynak: TÜİK.

Vakıf üniversitelerimiz için kalite hayati bir konudur. Ancak eğitim ücretleri düşerse bu kaliteyi sağlamakta zorlanacakları açıktır. Girişte de belirttiğimiz gibi birçok üniversite yatırım harcamalarını dahi eğitim ücretlerinden karşılamaktadır. Üniversitelerimizin sürekli öğrenci kapasitelerini arttırdığımız düşünürsek öğrenci başına başıbaşa sermayesinde de düşüş yaşanmaktadır. Dolayısıyla düşen ücretler düşen eğitim harcamaları demektir. Eğer artan kapasiteden dolayı ciddi bir ölçekte ekonomisi yoksa bu düşen ücretlerle aynı kaliteyi tutturmak vakıf üniversiteleri için bir hayli güç olacaktır.

Şekil: 2’de eğitim ücretlerini fakülte bazında ortalamalarını alarak ve 2003 yılı fiyatlarına indirgeyerek verdik. Fakültelerin ilan ettikleri ücretler liste ücretleri diye adlandırılır. Ancak sadece hiç burs alamayan öğrenciler bu ücretleri öderler. Diğer öğrenciler ise bursluluk oranlarına göre bu liste ücretlerinin bir kısmını öderler. Dolayısıyla öğrenci başı alınan ücret liste ücretten her zaman daha düşüktür. Şekilde de

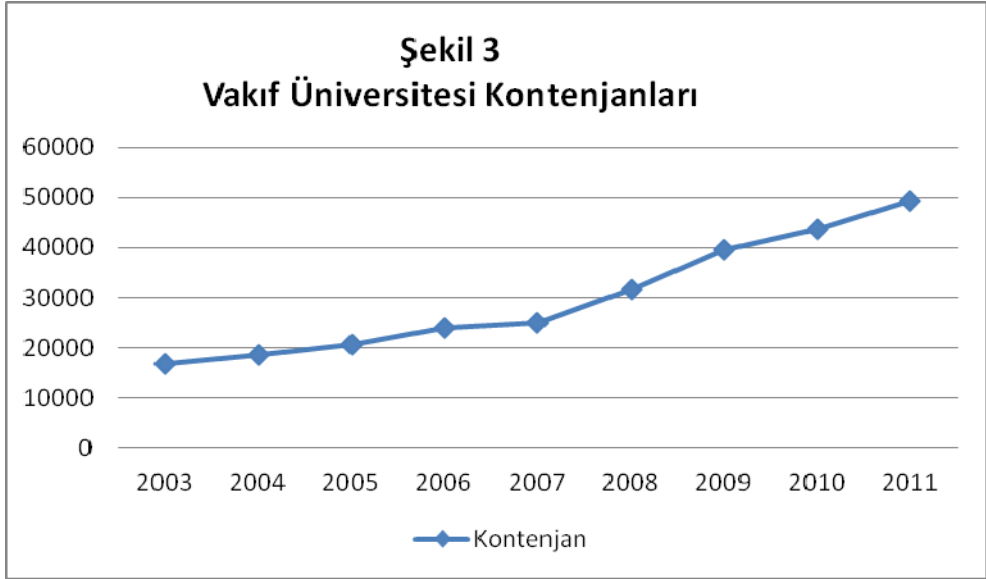
gördüğümüz üzere, her iki ücret değişkeni de yıllar itibariyle ters U eğilimi göstermiştir. Ücretler 2005 ve 2006 yıllarında tepe noktalarına ulaşmış daha sonra da 2003 yılı seviyesine düşmüştür. Bu düşüş öğrenci başına ücretlerde daha da sert olmuş, vakıf üniversiteleri artık 2003 senesinden de daha az öğrenci başı ücret elde etmeye başlamışlardır.

Kaynak: ÖSYM'nin 2003–2011 arası yayımladığı kılavuzlardan yazarın kendi hesaplamaları.

Vakıf üniversitelerinde ücretlerin düşmesinin sebeplerinden biri kontenjanların artırılmasıdır. Vakıf üniversiteleri ücretleri belirlerken serbestçe hareket ederler (Vakıf YÖK Yönetmeliği, Madde 20). Ancak kontenjanlar söz konusu olduğunda bu tamamen YÖK'ün sorumluluğuna verilmiştir. (a.g.e, Madde 18) Son dönemde YÖK'te vakıf üniversiteleri kontenjanları için bir genişleme politikası izlenmiştir. Şekil 3'te bu dönemdeki gelişmeyi gözlemliyoruz. Başlangıçta 16 bin civarı olan kontenjan 2007 senesine kadar yüzde elli artışla 24 bine, 2011 senesine kadar da iki katından fazla bir artışla 50 binlere gelmiştir. Bu artış hem mevcut kapasite artışıyla hem de fakülte ve üniversite sayısının artışıyla sağlanmıştır. Bu dönemde üniversite sayısı 23'ten 54'e, fakülte sayısı ise 109'dan 258'e çıkmıştır.

Vakıf üniversitelerinin alternatifi olan devlet üniversitelerinin kontenjanlarındaki değişim de önemlidir. Eğer bir öğrenci devlet üniversitesinde bir fakülteye gitmek isterse bu fakültede çok ucuza okuyabilir. Ayrıca kredi alıp görece çok ucuz olan ücreti ödemeyi de öteleyebilir. Dolayısıyla devlet üniversitesi kontenjanlarındaki artış vakıf üniversitesine olan talebi azaltabilir. Devlet üniversitesi kontenjanlarında da ciddi bir artış yaşanmıştır. 2003–2007 arası bu kontenjanlar 160 binden sadece 167 bine artmıştır. Ancak 2011 yılı itibariyle YÖK’ün genişleme politikası sonucu bu rakam 360 bini aşmıştır.

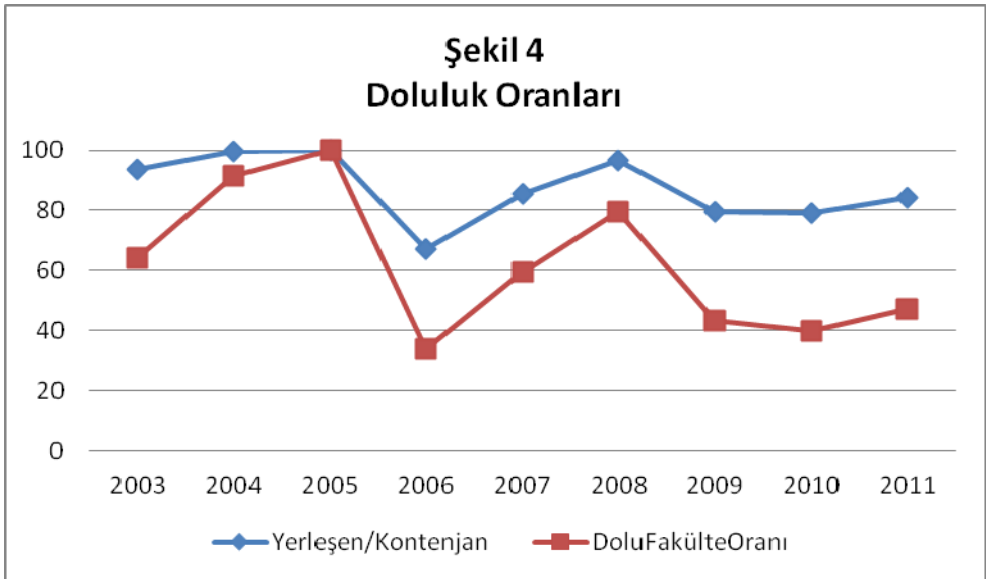
Kaynak: ÖSYM'nin 2003–2011 yayımladığı kılavuzlardan yazarın kendi hesaplamaları.

Kontenjanlardaki artış ücretteki düşüşe rağmen doluluk oranlarına ciddi zarar vermiştir. Bir fakültede kontenjanın dolmaması demek alınan öğrencilerin yüksek bir standartla seçilemediği anlamına gelir. Kontenjanı dolmayan fakültedeki bölümlerin en azından bir tanesine lisans programına girme barajını geçen herkes tarafından girilebilmektedir. Şekil 3'te bu doluluk oranlarının gelişimi iki ayrı ölçüt kullanılarak verilmiştir. İlk olarak yerleşen öğrenci sayısının kontenjana oranını fakülte bazında hesapladık. Ardından bu oranların ortalamasını aldık. İkinci olarak ise kontenjanını tamamını dolduran fakültelerin sayısının toplam fakülte sayısına oranını bulduk. Her iki ölçüte göre de 2005 yılında öğrenci seçebilmekte altın bir dönem yaşanmış ve doluluk oranı 100%olmuştur. 2006 yılında ilginç bir gelişme yaşanmış, YÖK lisans programına girme barajını geçen öğrenci sayısını bir milyondan üç yüz binin altına indirmiştir. Bu sonradan düzeltilmiş ve barajı geçen öğrenci sayısı bir sonraki sene altı yüz binin üzerine

daha sonra da sekiz yüz binin üzerine çıkmıştır. Barajı geçme meselesinin düzelmesine rağmen doluluk oranı tam anlamıyla düzelmemiştir. 2011 yılında kontenjanların %84'ü dolmuş, fakültelerin yarısından azı kontenjanlarının tamamını doldurabilmiştir.

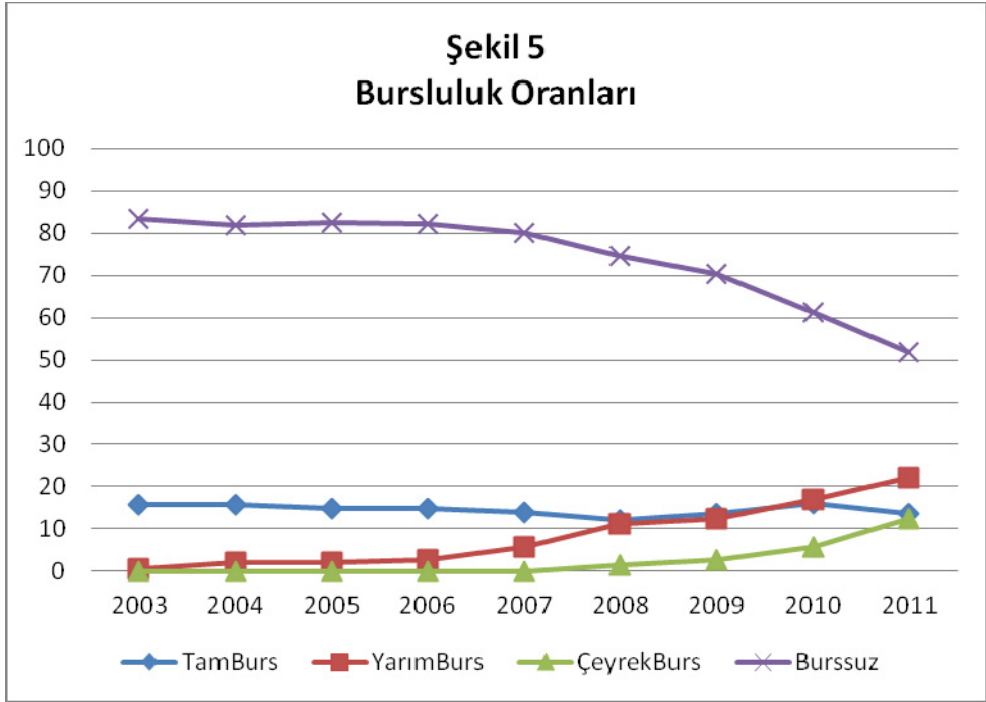
Doluluk oranı fakülte tiplerine göre değişkenlik göstermektedir. Tıp ve hukuk gibi prestijli fakülteler her zaman tam doluluğu karşılamışlardır. Diğer fakülte kategorilerinde ise doluluk oranını sağlayan fakülte oranı oldukça düşüktür. Örneğin 2011 yılında, iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin sadece beşte biri kontenjanlarının tamamını doldurabilmiştir. Bu oran mühendislik-mimarlık fakülteleri için dörtte bir, eğitim fakülteleri için ise onda bir olmuştur.

Kaynak: ÖSYM'nin 2003–2011 arası yayımladığı kılavuzlardan yazarın kendi hesaplamaları.

Üniversitelerin gelişimi için hayati olan öğrenci başı eğitim ücretlerinin düşmesinin bir sebebi de bursluluk oranlarının artmasıdır. Şekil 5'te bu bursluluk oranlarının gelişimini görüyoruz. Bu oranları bulabilmek için öncelikle değişik bursluluk tiplerinde olan öğrenci sayısını fakültenin toplam kontenjanına böldük. Ardından bu oranların ortalamasını aldık. Bu hesaplamalara göre burssuzların oranı yüzde 80'nin üzerindeyken yüzde 50'lere düşmüş, tam burslu oranı ise yıllar içinde yüzde 15 civarından sapsmamıştır. Başlangıçta hemen hemen hiç olmayan yarım ve çeyrek bursluluk özellikle 2006 yılından sonra bir ivme kazanmıştır. Bunun sonucunda yarım burslular %22'ye, çeyrek burslular da %12'ye erişmiştir.

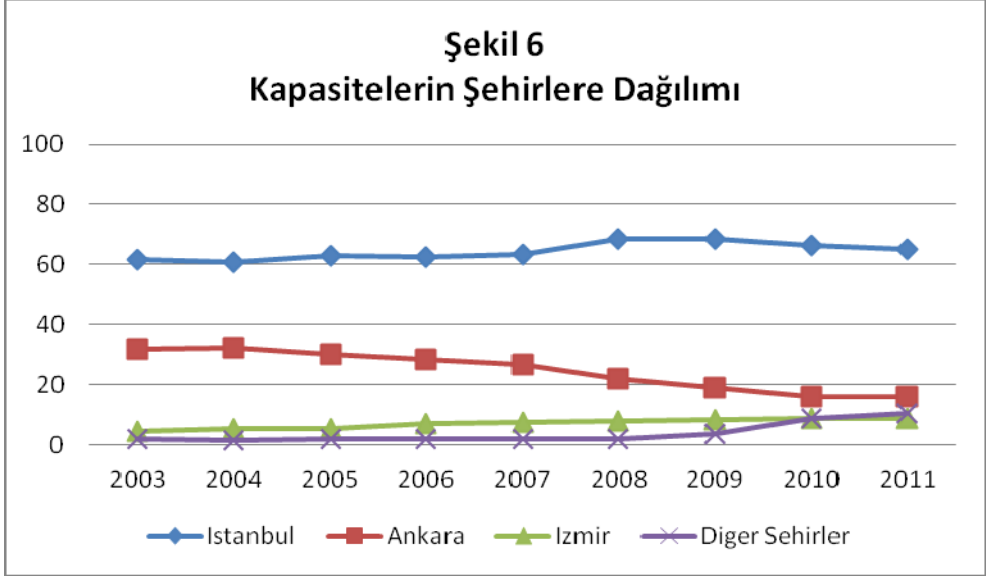
Tam bursluluk oranında ciddi bir değişim görülmeyip diğer bursluluk oranlarının gelişmesi bize bursluluğun fiyat ayırmıcılığı rolünü hatırlatmaktadır. Fiyat ayırmıcılığına izin verilmesi sonucu rekabet değişik bursluluk tiplerine taşınmıştır. Bunun sonucunda öğrenci başı ücretin ne yönde değişeceği konusunda ekonomi teorisi kesin birşeş söylememektedir (Yuret, 2005). Daha fazla fiyat ayırmıcılığı burssuz okuyan öğrencilerin ödediği liste fiyatını arttıracaktır. Ancak çeyrek ve yarım bursluluk olanağı sunulan öğrencilerin en azından bir kısmı daha ucuz eğitim görme olanağına sahip olacaktır. Dolayısıyla, bu fiyat ayırmıcılığının vakıf üniversitelerinin aldığı öğrenci başı ücretleri arttırıp arttırmadığı öğrenci talebine göre değişmektedir.

Kaynak: ÖSYM'nin 2003–2011 yılları arasında yayınladığı kılavuzlardan yazarın kendi hesaplamaları.

Öğrenci başına alınan ücretlerin yıllar itibariyle azalmasının başka bir sebebi de eğitimin anadoluya kaymasıdır. Anadoluda başı eğitim girdileri (bina kirasi vb.) daha ucuzdur. Üstelik hemen her şehirde bu üniversiteler ikişer ikişer mevcuttur ve şehir içi öğrenci piyasası için de üniversitelerin rekabet etmesi ve ücretlerin düşmesi sağlanmıştır. şekil 6'da İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer şehirlerin kapasitenin yüzde kaçını aldığını gösterdik. 2011 yılına girdiğimizde Gaziantep, Kayseri, Konya ve Mersin'de ikişer, Trabzon'da ise bir tane vakıf üniversitesi vardır. Bu anadolu şehirlerinin toplam kontenjan

içindeki payları yüzde ikiden yüzde ona çıkmıştır. İzmir'in kapasite içindeki oranı da yüzde dörtten yüzde dokuza, İstanbul'un ki de yüzde 62'den 65'e çıkmıştır. Tüm bu kapasite oranındaki artış Ankara'daki oranın azalışından kaynaklanmıştır. Başkentimizde oran yüzde 32'den 16'ya inmiştir.

Kaynak: ÖSYM'nin 2003-2011 yılları arasında yayımladığı kataloglardan yazarın kendi hesaplamaları.

Eğitim ücretlerinin düşmesine başka bir neden de pahalı fakültelerin yerine ucuz fakültelerin kontenjanlarını artırması olabilir. Tablo 1'de vakıf üniversitelerinin kontenjanlarındaki değişim gözüküyor. Her bir sene için toplam kontenjanın yüzde kaçının değişik fakülte kategorilerinde olduğunu belirledik.² Örneğin 2003 senesinde vakıf üniversitelerinin toplam kapasitesinin yüzde 1,7'si eğitim fakültelerinde yer almış. Tabloya göre iktisadi ve idari bilimlerde önemli bir düşüş göze çarpıyor. Bu fakültelerden daha ucuz olan eğitim ve sağlık bilimleri fakülteleri kontenjanlarını görece olarak arttırmıştır. Bu fakültelerden daha pahalı olan hukuk fakültelerinin ise kontenjanları görece olarak düşmüştür. Tabi ki de bu pahalı olan tüm fakülte tiplerinin kontenjanlarının görece olarak azaldığı anlamına gelmiyor. Örneğin en pahalı eğitimin alındığı tıp fakültelerinin

² Fakülte kategorilerini belirlerken bazı fakülte tiplerini birleştirdik. Örneğin işletme fakülteleri ve ticari bilimler fakülteleri de iktisadi ve idari bilimler fakülteleri kategorisinde yer aldı. Diğer kategorisine denizcilik, hava ulaştırma, ilahiyat ve yüksek okullar; fen-edebiyat kategorisine insan ve toplum bilimleri; sağlık bilimleri kategorisine hemşirelik, beslenme ve fizik tedavi fakültelerini dahil ettik.

kontenjanları görece olarak artmıştır. İstisnaları hesaba katmazsak üniversitelerin daha ucuz fakültelerdeki öğrenci kontenjanlarını görece olarak arttırdıklarını söyleyebiliriz.

Tablo: 1
Fakülte Kontenjan Oranlarının Yıllar İçinde Dağılımı

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Diş ve Eczacılık	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,4	0,8	0,9
Eğitim	1,7	2,6	2,9	2,6	2,5	3,0	3,9	4,2	4,4
Fen-Edebiyat	14,5	15,6	16,1	18,1	18,4	18,1	17,6	14,9	14,1
Guzel S. Tasarım ve Mim.	2,7	2,9	3,0	4,0	3,8	3,5	3,3	4,0	4,1
Hukuk	8,5	8,0	6,5	6,4	6,3	4,6	5,8	6,5	7,6
İkt. ve İd. Bilimler	33,8	34,5	35,5	33,7	33,6	31,9	29,5	27,2	26,5
İletişim	9,4	8,5	7,8	7,6	7,5	6,9	6,6	6,7	5,0
Mühendislik ve Mimarlık	21,7	21,5	22,3	21,5	21,5	23,5	23,9	25,8	26,4
Sağlık Bilimleri	1,7	1,5	1,4	1,7	1,6	3,1	3,1	4,5	5,5
Tıp	1,0	0,9	0,8	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,4
Diğer	4,4	3,4	3,2	2,9	3,3	4,0	4,8	4,2	4,0

Kaynak: ÖSYM'nin 2003–2011 yılları arasında yayımladığı kataloglardan yazarın kendi hesaplamaları.

Vakıf üniversitelerinin ana girdilerinden biri öğretim üyesi maaşlarıdır. Burada da vakıf üniversiteleri şanssız olmuştur. Çünkü buradaki öğretim üyelerinin en azından bir kısmının devlet üniversitelerinde çalışma şansı vardır. Devlet üniversitelerindeki maaşlar ise reel olarak yükselmiştir. Araştırma görevlisi kategorisinde yüzde 60, profesör kategorisinde ise yüzde 15'e varan artışlar olmuştur. (Maliye Bakanlığı 2003–2011) Üstelik devlet üniversiteleri de bu dönemde kapasite arttırmış, bu da onların öğretim üyesi ihtiyacını arttırmıştır. Bu da vakıf üniversitelerinin kaliteli eleman bulmasını güçleştiren bir başka faktördür.

Vakıf üniversiteleri eğitim ücretlerinin 2004–2006 arası yukarı doğru seyretmesinin bir sebebi de dolar/TL kurunun genelde sabit kalması ve zaman zaman düşmesidir. 2004 senesinde vakıf üniversitelerinin yüzde sekseni ücretlerini dolarla belirlemekteydiler. Ancak dolar riskinin öğrenciye yansımaları sonucu ücretler dolar cinsinden çok yükselememiştir. Bunun yanında dolar/TL kurunun düşmesi, vakıf üniversitelerinin eğitim gelirlerinin TL cinsinden çok düşük kalmasına yol açmıştır. 2004 senesinden itibaren vakıf üniversiteleri hızla doları terk etmişlerdir. 2010 itibarıyla dolar üzerinden ücret belirleyen tek üniversite olarak İzmir Ekonomi Üniversitesi kalmıştır.

Makalemizin bu bölümünde talep ve arzı etkileyen çeşitli faktörleri inceledik. Bu piyasada arz YÖK tarafından belirlendiği için vakıf üniversitelerinin arz fonksiyonunu gözlemleyemiyoruz. Piyasanın yapısından dolayı kontenjanını dolduran fakültelerde de talep fonksiyonunu gözlemleyemiyoruz. Çünkü gözlemlediğimiz miktar fazla talepten

ötürü bu fakültelelere olan talep miktarından daha düşüktür. Dolayısıyla bu piyasa için arz ve talep fonksiyonlarını ayırıp esneklikleri ölçmek mümkün değildir. Bir sonraki bölümde yapabildiğimiz ancak çeşitli arz ve talep değişkenlerinin denge fiyatının değişmesine etkilerini ölçmek olacaktır.

3. Eğitim Ücretlerini Belirleyen Faktörler

Verileri sağladığımız kaynaklardan ilki ÖSYM'nin yayınladığı “En Küçük ve En Büyük Puanlar” kılavuzudur. Bu kılavuzdan yararlanarak fakültelerin kontenjanlarını, bursluluk oranlarını ve doluluk oranlarını hesapladık. Eğer bir fakülte bölümlerden oluşuyorsa bu verileri fakülte bazında birleştirdik. Ücret ile ilgili bilgileri ise ÖSYM'nin yayınladığı “Tablo 3–4 Açıklamalar” kılavuzlarından derledik. Ücretlerin ne kadar olduğu, bunların dolar mı TL cinsinden mi olduğu bu kılavuzları incelediğimizde ortaya çıktı. Devlet üniversitelerinin kontenjanlarını ve lisans barajını aşan öğrenci sayısını ÖSYM'nin yayınladığı “Sayısal Bilgiler” kılavuzlarından aldık. Reel GSYİH ile ilgili bilgileri ise TÜİK'in yayınladığı bilgilerden derledik. Devlet üniversitesi öğretim elemanlarının maaşlarını ise altı ayda bir maliye bakanlığının verdiği bilgileri yayınlayan gazetelerin internet sayfalarından edindik.

Eğitim ücretlerinin nasıl etkilendiğini gösteren regresyonumuzun sonuçlarını Tablo 2’de verdik. İlk bağımlı değişkenimiz vakıf üniversitesinin ilan ettiği liste ücretlerinin TÜFE kullanılarak 2003 fiyatlarıyla ifade edilmesidir. Diğer bağımlı değişkenimiz ise sadece yerleşen öğrencileri dikkate aldığımız, bursluluk durumuna göre ödenen ücretlerin değiştiğini de göz önüne alarak hesapladığımız öğrenci başı ücretlerdir. Çeyrek (yarım) burslu bir öğrenci toplam ücretin dörtte üçünü (yarısını) ödemektedir. Öğrenci başı ücretleri de TÜFE kullanarak 2003 fiyatlarına indirmedik. Her iki bağımlı değişkenimizi değişimleri yüzde cinsinden bulabilmek için doğal logaritma fonksiyonuyla ifade ettik.

İlk satırdaki değişkenimiz fakültenin kontenjanıdır. Buradaki pozitif ve anlamlı fark büyük fakültelerin daha pahalı olduğunu göstermektedir. Kontenjanları ortalama %1 daha yüksek olan fakülteler aynı zamanda ortalama olarak %0,06 oranında daha yüksek öğrenci başı ücret almışlardır.

İkinci satırdaki tam bursluluk oranı, tam burslu kontenjanının toplam kontenjana bölünmesiyle bulunmuştur. Tam bursluluk oranı yüksek olan fakülteler bunu liste ücretlerine de yansıtılmışlardır. Örneğin tam bursluluk oranı yüzde 1 daha yüksek olan fakültelerin liste ücretleri de yüzde 0,21 daha yüksektir. Buna karşın tam bursluluk oranı yüksek fakültelerin öğrenci başı ücretleri ise daha düşüktür. Tam burslulukla sağlanan talep artışı liste fiyatlarını arttırmasına karşın bu artış az olmuş, öğrenci başına ücretlerin yükselmesini sağlayamamıştır. Dolayısıyla bursluluk kendi kendini finanse edememektedir.

Üçüncü satırdaki değişken tam doluluk kukla değişkenidir. Tam dolu olan fakültelerdeki öğrencilerin tamamı seçimle alınmıştır. Dolayısıyla, tam doluluk öğrenci kalitesi için bir göstergedir. Tablo 2’de sunduğumuz regresyon sonucuna göre tam dolu bir fakülte tam dolu olmayana göre öğrenci başı %15 daha fazla ücret alabilmektedir. Bu da öğrencilerin bu kalite göstergesini önemseyip önemli ölçüde fazla ücret ödediklerini göstermektedir.

Dördüncü satırda o seneki tüm vakıf üniversitesi fakültelerinin kontenjanlarının eğitim ücretlerine etkisini görüyoruz. Kontenjanların çalışmanın yapıldığı dönem için yaklaşık üç kat arttığını ikinci bölümde belirtmiştik. İlginçtir, toplam kontenjandaki artışın liste ücretlerini istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde etkilemediğini görüyoruz. Öğrenci başı ücrete olan etki ise anlamlıdır. Vakıf üniversitelerinin toplam kontenjanı yüzde 1 arttığında öğrenci başı ücret yüzde 0,3 azalmıştır.

Beşinci satırda dolar ile ücret alan üniversitelerin ucuz kaldığını görüyoruz. Bunda hem döviz kurunun genelde sabit kalması hem de öğrencilerin kur riski almak istememesi sonucu oluşan talep düşüşü etkili olmuştur. İkinci bölümde de belirttiğimiz üzere 2004 senesinde yüzde seksen olan dolarla ücret alan fakülte oranı hızla düşmüştür. Bunda ekonomik olarak istikrarlı bir dönem yaşamamızın önemi büyüktür.

Altıncı satırda ise 2003’ten itibaren var olma kukla değişkeninin eğitim ücretlerine olan etkisini görüyoruz. Regresyon sonucuna göre daha eski olan fakültelerin ücretlerinin fazlaca yüksek olmadığını görüyoruz. ABD’deki çoğu prestijli üniversite 19. Yüzyıl ve öncesinde kurulmuştur. Buna istisna olarak gösterilen Stanford Üniversitesi ise 20. yüzyılın başında kurulmuştur. Bizde ise en eski vakıf üniversitesi 30 yıllık bile değildir. Regresyon sonucumuza göre 2003 yılından önce kurulmuş olan fakülteler diğerlerine oranla ancak %3,7 fazla liste ücreti belirlemişler. Bu sonuç bizde köklü vakıf üniversitelerinin eğitim ücreti almakta diğer fakültelere oranla fazlaca güçlü olmadıklarını gösteriyor. Bunun yanında, yeni kurulan vakıf üniversitelerin yüksek ücret alma dolayısıyla yüksek kaliteli eğitim verebilme olanaklarının mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

Yedinci satırda devlet üniversitesi kontenjanlarının eğitim ücretlerine etkisini görüyoruz. Burada bir etki varsa bile bu istatistiksel olarak anlamlı değil. Buradan artan devlet üniversitesi kontenjanlarının vakıf üniversitelerine gidecek olan öğrencileri cezbedemediği sonucunu çıkarabiliriz.

Sekizinci satırda ise devlet üniversitelerindeki maaşların eğitim ücretlerine etkisini görüyoruz. Bu dönemde hem devlet üniversitelerindeki maaşlar önemli ölçüde artmış hem de yeni açılan üniversiteler yoluyla birçok yeni kadro açılması sağlanmıştır. Öğretim üyesi kalitesini korumak isteyen vakıf üniversitelerinin ise bunu sağlamak için öğretim üyesi maaşlarına önemli ölçüde artış sağlamaları gerekmektedir. Bu da maliyeti ve dolaylı olarak eğitim ücretini etkileyebilir. Burda önemli bir artış görülüyor olsa da bu artış istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Dokuzuncu satırdaki reel GSYİH değişkeni ise ekonomik büyümeyi temsil etmektedir. Ne yazık ki etkisi hem istatistiksel olarak anlamlı olmamış hem de ekonomik olarak büyürken ücretler küçülmüştür. Reel kişi başı gelirdeki bu artış ailelerin ödeme gücünü önemli ölçüde arttırmıştır. Ancak bunun eğitim ücretlerine yansımaları olmamıştır.

Şehir kukla değişkenleri bize diğer şehirlere oranla İstanbul'daki üniversitelerin %21, Ankara'dakilerin ise %12 daha yüksek ücret aldığını söylüyor. Burada hem büyük şehirlerdeki okul binası yapma gibi maliyetlerin daha yüksek olması hem de buradaki talebin daha fazla olması etkili olmuş olabilir.

Tablo: 2
Eğitim Ücretlerini Etkileyen Faktörler

	LN(Liste Ücret)	LN(Öğrenci Başı Ücret)
LN(Kontenjan)	0,0327	0,0591
Tam Bursluluk Oranı	0,2150	-1,5573
Tam Dolu Kukla Değ.	0,0401	0,1547
LN(Tüm Vakıf Kontenjan)	-0,1785	-0,3000
Dolar Ücret Kukla Değ.	-0,1699	-0,1760
Fakülte 2003'te var Kukla Değ.	0,0372	0,0427
LN(Lisans Barajını Aşan Öğr.)	-0,0683	-0,0508
LN(Tüm Devlet Kontenjan)	0,0727	-0,0535
LN(Devlette Ortalama Maaş)	0,3691	0,5884
LN(Reel Kişi Başı GSYİH)	-0,0829	-0,2160
İstanbul Kukla Değ.	0,2188	0,2001
Ankara Kukla Değ.	0,1240	0,1643
İzmir Kukla Değ.	-0,0168	0,0504
Diğer Fak. Kukla Değ.	-0,0429	-0,0287
Diş ve Eczacılık Kukla Değ.	0,4067	0,5301
Eğitim Kukla Değ.	-0,1031	-0,0116
Fen Edebiyat Kukla Değ.	-0,0137	-0,0139
Güz. San. Tas. Mim Kukla Değ.	0,0369	0,1002
Hukuk Kukla Değ.	0,0406	0,1317
İletişim Kukla Değ.	-0,0196	0,0173
Mühendislik Kukla Değ.	0,0213	0,0253
Sağlık Bilimleri Kukla Değ.	-0,5648	-0,4081
Tıp Kukla Değ.	0,3503	0,4390
Sabit:	8,7394	10,6390
R_Kare	0,5354	0,6592
Gözlem Sayısı	1407	1400

Not: Kalın yazılmış rakamlar istatistiksel olarak %5 anlamlıdır.

Fakülte kukla değişkenleri ise iktisadi ve idari bilimlere oranla diğer fakültelerin ne kadar daha pahalı ya da ucuz olduğunu gösteriyor. Buradaki istatistiksel olarak anlamlı sonuçlara baktığımızda, diş, eczacılık, tıp ve hukuk fakültelerinin daha yüksek ücret

alabildiğini, iletişim ve sağlık bilimleri fakültelerinin ise daha düşük ücret alabildiğini görüyoruz.

4. Tartışma ve Sonuç

Vakıf üniversitelerimizin çok kısa bir geçmişi vardır. Bağışlardan oluşan yüksek bir sermayeleri yoktur. Bunun için eğitim ücretleri onlar için oldukça önemlidir. Biz bu ücretlerinin ters U şeklinde bir yapı göstererek 2003 seviyelerinin dahi altına düştüğünü gösterdik. Eğer ciddi bir ölçek ekonomisi yoksa bu finansal açıdan vakıf üniversitelerinin zayıfladığı anlamına gelir. Hem ücretler düşmüş hem de bağışçı sermayesi daha çok öğrenciye bölünmüştür. Bu zayıflayan finansal yapı içerisinde vakıf üniversitelerinin kapasitelerini kısıp öğrenci seçme şansına sahip olamadıklarını görüyoruz.

Bu sorunun çözümlerinden biri üniversitelere olan teşviğin artması ve bunun kalite üzerinden yapılmasıdır. Tam bursluluk oranını arttırmak gibi üniversitenin aldığı önlemler öğrenci başı eğitim ücretini düşüren önlemler olmuştur. Bu kalite artışı sonucu talep artsa bile bu öğrenci başı ücretleri arttırmamıştır. Yatırımları için dahi eğitim ücretlerine muhtaç olan vakıf üniversitelerden kalite arttırmak için bu fedakarlık beklenmemelidir. Bu durumda devletin devreye girip kalitesini arttıran üniversiteleri desteklemesi gerekir. Şu andaki devlet teşviği oranları çok düşük seviyelerdedir.

Vakıf üniversitelerinin kendi arasındaki koordinasyona izin verilmelidir. Örneğin, ABD’de aralarında Harvard ve MIT’nin de bulunduğu çok prestijli üniversiteler 1958’den 1991’e kadar aralarında burslarla ilgili toplantılar yapmışlardır. (Yuret, 2005) Velilerin şikâyetine kadar birden fazla üniversiteye kabul edilen öğrenciler aynı ücreti alacak şekilde burs kazanmışlardır. Bu burs, bütçelerini daha hesaplı harcaıyıp sadece fakir öğrencilere daha fazla burs vermelerini sağlamıştır. Ülkemizde de benzer bir koordinasyona izin verilebilir. Özellikle gelir tespiti zor olduğundan dolayı burslar sadece akademik başarıya bakarak dağıtılabilmektedir. Ancak özel üniversiteler birleşirlerse öğrencilerin gelirlerinin tespitini yapmak mümkün olabilir.

Kaynakça

- Bowen, William G. and Derek Bok (1998), *Shape of The River*, Princeton University Press.
- Hoxby, Caroline M. (1997), “How the Changing Market Structure of U.S. Higher Education Explains College Tuition”, *NBER Working Paper*, # 6323.
- Hoxby, Caroline M. (2009), “The Changing Selectivity of American Colleges”, *The Journal of Economic Perspectives*, 23(4), ss. 95–118.
- Rose-Ackerman, Susan, (1996), “Altruism, Nonprofits and Economic Theory”, *Journal of Economic Literature*, 34 (2), ss. 701–728.

- Winston, Gordon C. and Ivan C. Yen (1995), “Costs, Prices, Subsidies, and Aid in U.S. Higher Education”, *Williams Project Discussion Paper*, #32.
- Winston, Gordon C. (1999), “Subsidies, Hierarchy and Peers: The Awkward Economics of Higher Education”, *Journal of Economic Perspectives*, 13 (1), ss. 13–36.
- Y.Ö.K. (2007a), *Vakıf Üniversiteleri Raporu*, <www.yok.gov.tr>, 28.06.2013.
- Y.Ö.K. (2007b), *Türkiye'nin Eğitim Stratejisi*, <www.yok.gov.tr>, 28.06.2013.
- Yuret, Tolga (2005), “Overlap Meetings and Student Quality”, *Working Paper*.

